

Foto: Mostphotos

Skolelevers drogvanor 2019

Härjedalens kommun

Dnr: RS/68/2019

Ansvarig: Susanne Högberg, Folkhälsoenheten, Region Jämtland Härjedalen

Databearbetning och författare av rapport:

Adam Edler, Folkhälsoenheten, Region Jämtland Härjedalen

Foto framsidan: Jabiru/Mostphotos

Innehållsförteckning

INLEDNING	5
Syfte och metod	5
Undersökningens upplägg och genomförande	5
RESULTAT	7
Bakgrundsfrågor	7
Alkohol	8
Alkoholkonsumenter och alkoholmängd	8
Genomsnittlig årskonsumtion	8
Intensiv, hög- och riskkonsumtion	10
Anskaffning alkohol	10
Alkohol från föräldrar/vårdnadshavare	11
Konsekvenser alkoholbruk	11
Tobak	11
Rökning och snusning	11
Vill sluta med tobak	12
Vattenpipa och e-cigaretter	13
Narkotika, läkemedel, dopning och spel om pengar	13
Narkotika	13
Narkotikatyp och anskaffning	14
Sniffning/boffning, läkemedel och dopning	14
Spel om pengar	15
Debutålder och tillgänglighet	16
Riskuppfattning och attityder	17
Elevernas riskuppfattning	17
Elevernas uppfattning om föräldrars/vårdnadshavares attityder	18
Samband och riskfaktorer – i länet	19
Relationer till sin familj/vårdnadshavare	22
DISKUSSION	27
Tobaksförebyggande insatser	27
Minskad alkoholkonsumtion och aktivt arbete med föräldrars bjudvanor	27
Psykiskt välbefinnande	27

Avslutande ord	28
REFERENSER	30
BILAGA1	31
Analys, tolkning och begränsningar	31

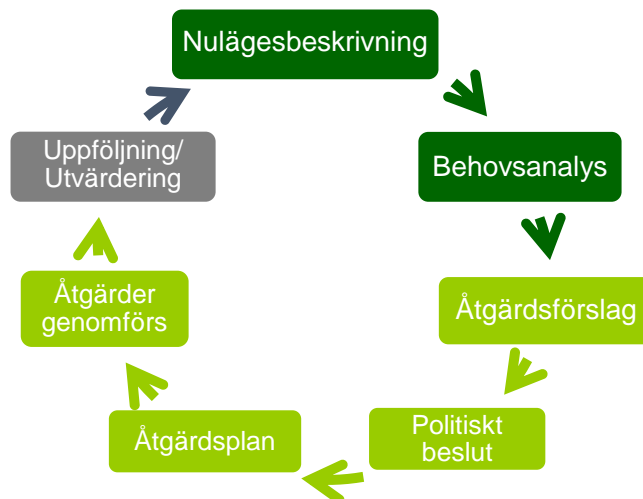
Inledning

Rapporten baseras på resultat från enkätundersökningen Skolelevers drogvanor 2019 och redovisar ett nuläge samt utveckling över tid av drogvanor i årskurs 9 och årskurs 2 på gymnasiet i Härjedalens kommun. Rapporten bidrar även med en behovsanalys med förslag på prioriterade områden för fortsatt drogförebyggande arbete.

Syfte och metod

Syftet med rapporten är att fungera som ett underlag för politiker och tjänstepersoner på kommunal och regional nivå, men även inom förenings- och näringsliv. Vidare är syftet att:

- ge en nulägesbild av drogvanesituationen samt belysa utvecklingen över tid i årskurs 9 och år 2 på gymnasiet i Härjedalens kommun
- ge underlag för prioriteringar och beslut gällande förebyggande åtgärder inom ANDT-området samt ett underlag för uppföljning i det förebyggande och främjande arbete som bedrivs

Figur 1. Arbetsprocess där drogvaneundersökningen utgör en viktig del i form av kartläggning av nuläget samt som verktyg vid uppföljning och utvärdering.

Undersökningens upplägg och genomförande

Enkäten Skolelevers drogvanor genomförs varje år av Centriförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) på ett riksrepresentativt urval i årskurs 9 samt gymnasiets andra år. Jämtland Härjedalen genomförde år 2008, 2012, 2015 och 2019 en totalundersökning, det vill säga enkäten skickades ut till alla elever i nämnda årskurser, för att få ett representativt resultat på läns- och kommunnivå. I undersökningen år 2019, som denna rapport avser, gjordes ett utökad urval i länets kommuner med undantag av gymnasiet i Ragunda och Bergs kommun. Ett utökad urval i undersökningen planeras fortsatt vart fjärde år.

Svarsfrekvensen på klassnivå i länet var 84 procent i årskurs 9 och 83 procent i gymnasiet år 2. Svarsfrekvens låg i nivå med svarsfrekvens totalt i riket. Jämfört med den senaste undersökningen har andelen som svarat minskat. 2015 var svarsfrekvensen i länet 95 procent i årskurs 9 och 90 procent i år 2 på gymnasiet. Tabell A visar antalet bearbetade enkäter för Härjedalens kommun i undersökningen år 2019. I Härjedalens kommun redovisas svaren för elever i årskurs 9 och år 2 på gymnasiet¹.

Tabell A. Antalet bearbetade enkäter år 2019 i årskurs 9 och år 2 på gymnasiet i Härjedalens kommun.

	Årskurs 9	Årskurs 2 på gymnasiet
Flickor	42	38
Pojkar	35	20
Totalt	79	58

Enkäten² innehåller 67 frågor som rör tobak, alkohol, sniffning, narkotika, läkemedel, spel om pengar samt frågor om skola, fritid och familj. I årets undersökning tillkommer fyra frågor med delfrågor som är nya i undersökningen. Dessa frågor berör skolelevens inställning till narkotika som samhällsproblem och tillit till samhället och människor i allmänhet. De nya frågorna kommer endast förekomma i detta års länsundersökning och inte belysas i nästa länsrapport 2023.

Liksom tidigare undersökningar har datainsamlingen skett under våren. Skolorna fick materialet vecka 11 och informerades om att de kunde svara på enkäten fram till den 5:e april 2019. Innan enkäten skickades ut informerades rektorerna på skolorna som skulle delta om undersökningen. Enligt CAN:s instruktioner fungerar lärarna som enkätledare och enkäterna besvaras i klassrummen under skrivningsliknande förhållanden. För att skydda anonymiteten får eleverna ett omärkt kuvert tillsammans med enkäten. När enkäten är besvarad lägger eleverna enkäten i kuvertet, klistrar igen det och lämnar det till läraren. Det är frivilligt att delta och om eleverna inte vill medverka lägger de enkäten ofyllt i kuvertet. Eleverna informeras om att svaren endast används för statistiska bearbetningar och att inga resultat från enskilda klasser redovisas. Mer information om skolundersökningarnas genomförande finns i publikationen: *Så görs CAN:s skolundersökning* (Gripe, 2013).

För information angående bortfall samt analys, tolkning och begränsningar, se Bilaga 1.

¹ Tre elever i årskurs 9 valde att ange alternativet 'annan könsidentitet' och därför är totala antalet elever fler än antalet flickor och pojkar tillsammans.

² Enkäten går att finna i sin helhet på www.can.se

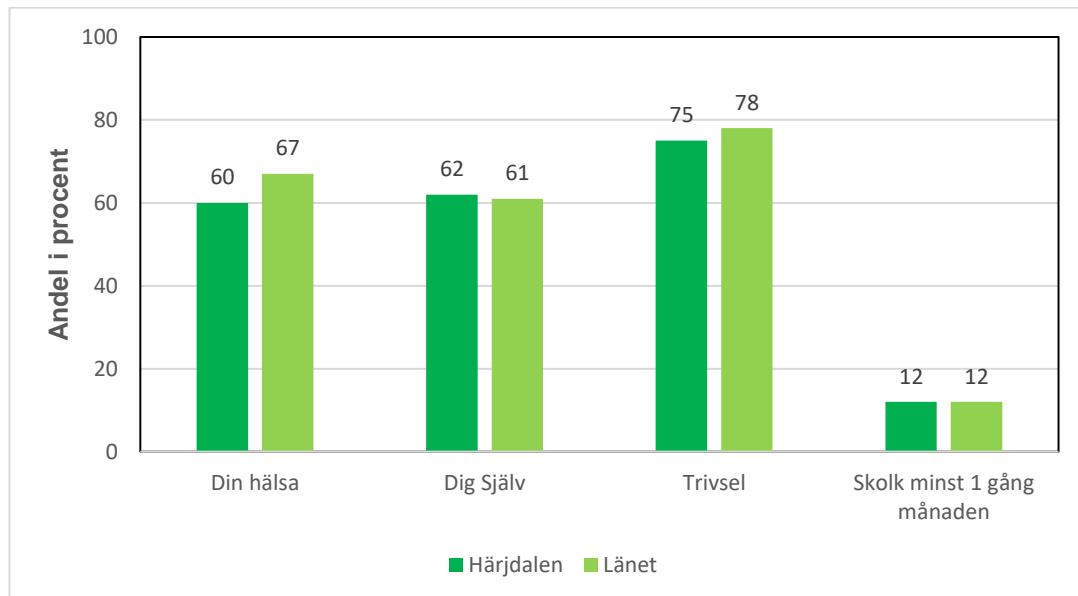
Resultat

I detta avsnitt presenteras resultatet från 2019 års undersökning i Härjedalens kommun. Resultatet är indelat i teman utifrån olika droger, debut, tillgänglighet samt riskuppfattning och attityder. De skillnader som är statistiskt säkerställda markeras med en asterisk *.

Bakgrundsfrågor

I enkäten ställs ett antal bakgrundsfrågor som rör bland annat mående, familj, fritid och skola. På frågan *hur nöjda eleverna vanligtvis är med sin hälsa* uppgav 60 procent alternativen *mycket nöjd* eller *nöjd*. Detta är en något lägre andel jämfört med länet där andelen var 67 procent. På frågan *hur nöjda eleverna vanligtvis är med sig själv* uppgav 62 procent alternativen *mycket nöjd* eller *nöjd*. I länet var det en signifikant lägre andel flickor än pojkar som uppgav att de var mycket nöjd eller nöjd med sin hälsa. I länet var det också en lägre andel flickor som uppgav att de var nöjda med sin egen hälsa och sig själv jämfört med 2015.

På frågan om *trivsel i skolan* uppgav 75 procent att de trivs ganska eller mycket bra i skolan. Vad det gäller andelen som uppgav att de *skolkar minst en gång i månaden* var den 12 procent.

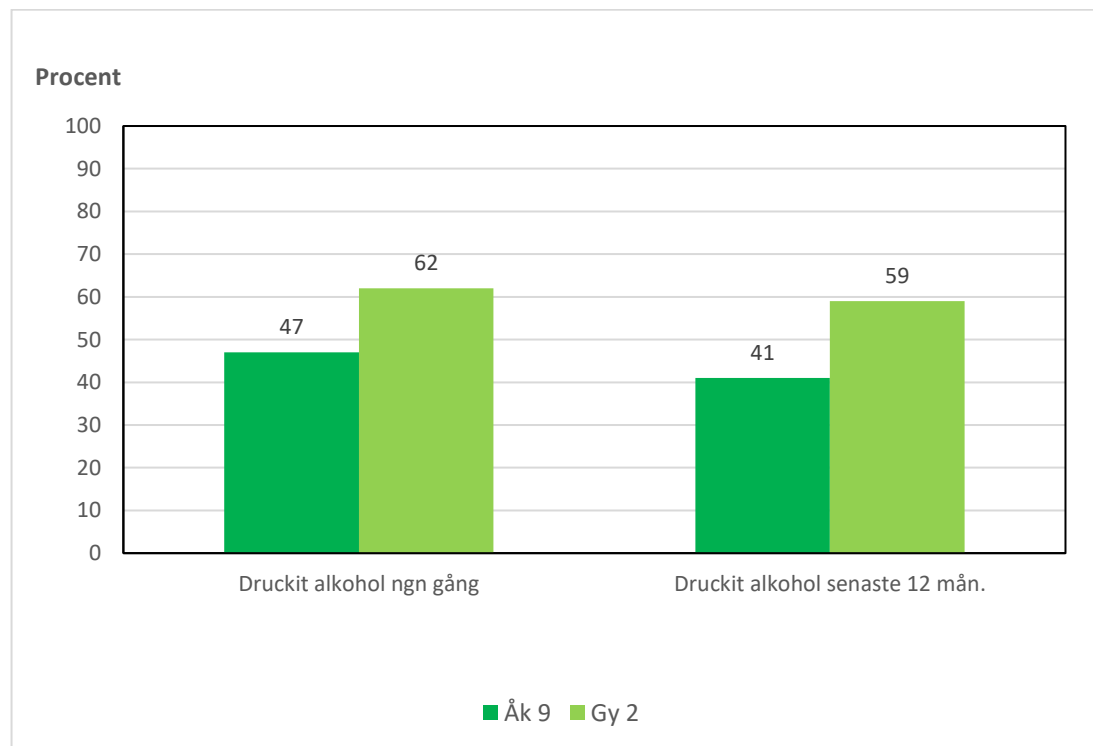
Figur 2. Andel i procent som uppger att de är mycket nöjda/nöjd med sin hälsa/sig själv, trivs ganska/mycket bra och som uppger att de skolkat minst en gång i månaden. Härjedalens kommun och länet. 2019.

Alkohol

Alkoholkonsumenter och alkoholmängd

I länet har andelen som uppger att *de har druckit alkohol någon gång* och *de senaste 12 månaderna* minskat sedan mätningarna 2012. Utvecklingen i Härjedalens kommun följer länets. I Årskurs 9 uppgav 47 procent av eleverna i Härjedalens kommun att *de hade druckit alkohol någon gång* och 41 procent att *de hade druckit alkohol de senaste 12 månaderna*. I länet uppgav 47 procent att de hade druckit alkohol någon gång och 42 procent att de hade druckit alkohol de senaste 12 månaderna.

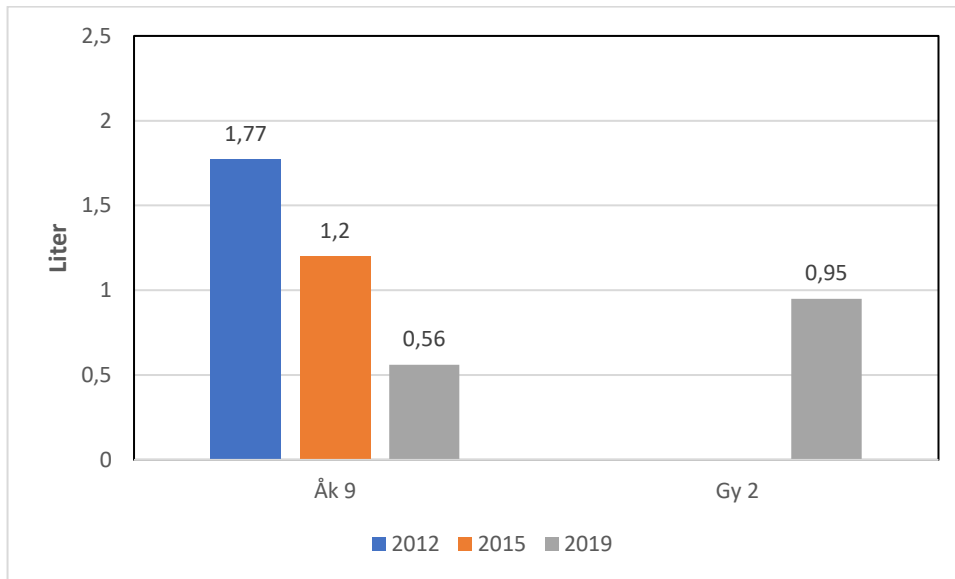
I år 2 på gymnasiet uppgav 62 procent att de hade *druckit alkohol någon gång* och 59 procent att *de hade druckit alkohol de senaste 12 månaderna*.

Figur 3. Andel i procent som druckit alkohol någon gång samt druckit alkohol senaste 12 månaderna. Uppdelat på årskurs. Härjedalens kommun. 2019.

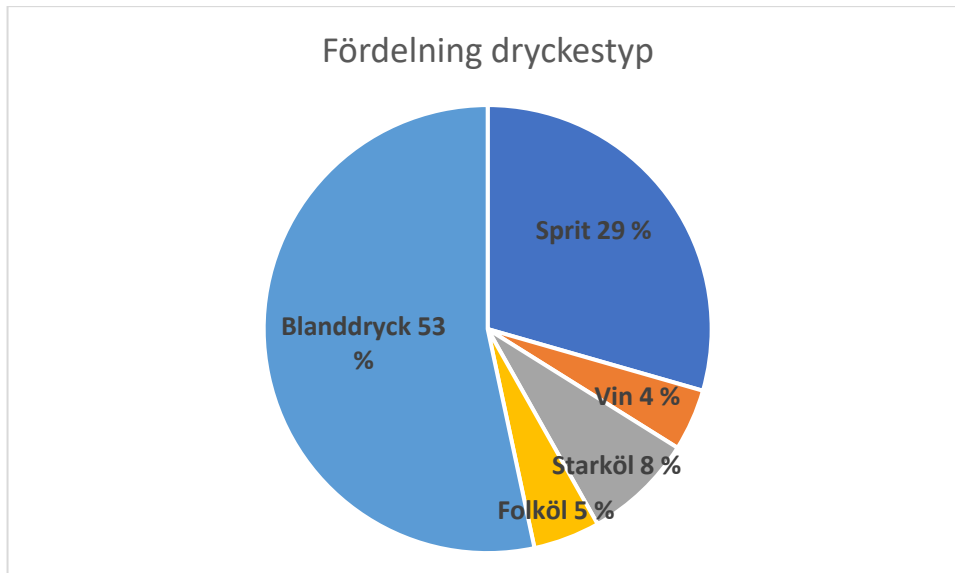
Genomsnittlig årskonsumtion

Sett till alkoholkonsumtionen uppger elever i årskurs 9 en *genomsnittlig årskonsumtion* på 0,56 liter 100-procentig alkohol. Motsvarande konsumtion i år 2 på gymnasiet är 0,95 liter. Jämfört med 2015 är det en minskning bland elever i årskurs 9. Likt utvecklingen i länet tycks utvecklingen vara densamma för Härjedalens kommun då konsumtionen har minskat sedan mätningarna 2012.

Figur 4. Förändring av genomsnittlig årskonsumtion i antal liter 100-ig alkohol. Fördelat på årskurs och över tid. Härjedalens kommun. 2019.

Den *totala genomsnittliga* årskonsumtionen presenteras i figur 5 fördelat på olika dryckestyper (starköl, folköl, vin, sprit och blanddryck³).

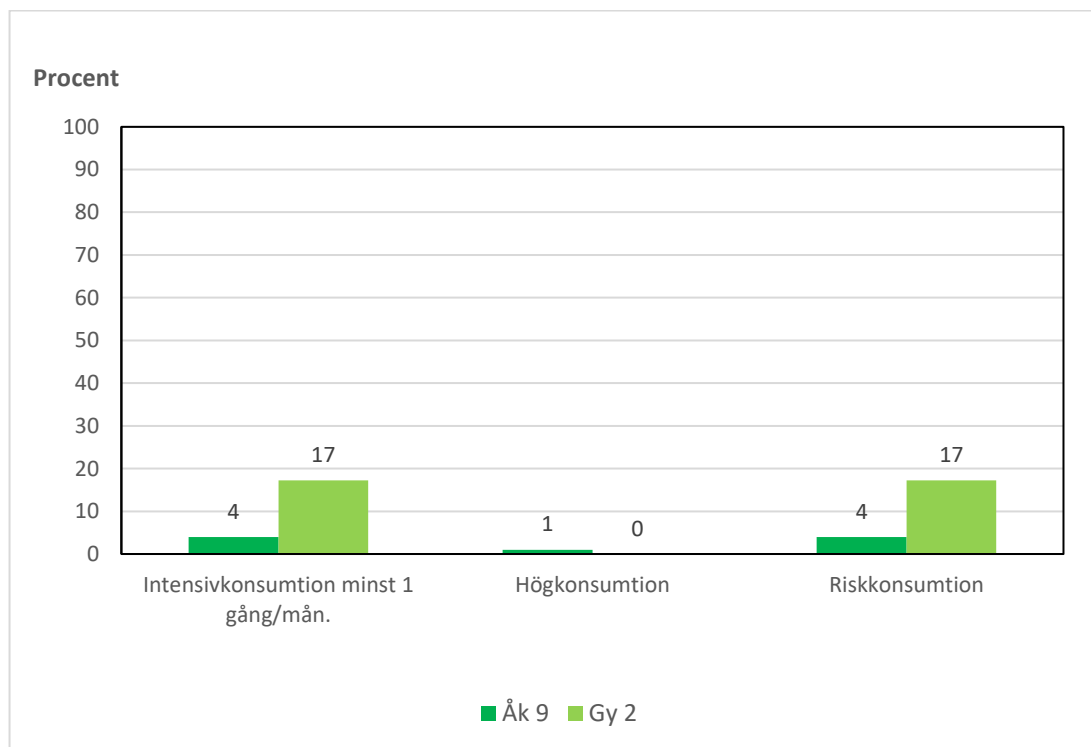
Figur 5. Den genomsnittliga årskonsumtionen fördelat på typ av dryck. Årskurs 9. Härjedalens kommun. 2019.

³ Med blanddryck avses starkcider, alkoholisk eller liknande.

Intensiv, hög- och riskkonsumtion

I figur 6 nedan redovisas andelar för *intensiv, hög- och riskkonsumtion*. *Intensivkonsumtion* av alkohol mäts i enkäten genom frågan hur ofta eleverna, under de senaste 12 månaderna, vid ett och samma tillfälle druckit alkohol motsvarande minst fyra stora burkar starköl/starkcider eller 25 cl sprit eller en helflaska vin eller sex burkar folköl. Med *högkonsumtion* av alkohol avses en konsumtion av minst 9 standardglas⁴ för flickor eller minst 14 standardglas för pojkar per vecka. Som *riskkonsumenter* räknas de elever som uppger högkonsumtion och/eller som intensivkonsumerar alkohol minst en gång per månad

Vad det gäller intensiv, hög- och riskkonsumtion har andelen bland elever i årskurs 9 i Härjedalens kommun minskat jämfört med 2015 och 2012. Härjedalens kommun tycks följa trenden i länet där andelen intensiv- och riskkonsumenter har minskat.

Figur 6. Andel i procent som är intensiv-, hög samt riskkonsument. Uppdelat på årskurs. Härjedalens kommun. 2019.

Anskaffning alkohol

Eleverna ombeds också svara på hur de fick tag på olika typer av drycker senaste gången de drack. Folköl samt alkohol från Systembolaget uppger eleverna i båda årskurserna att de främst får tag på från pojk-/flickvän, kompis eller kompis syskon följt av från annan vuxen (langare) som köpte ut/sålde till mig.

⁴ Ett standardglas innehåller 12 gram alkohol (ex. 4 cl starksprit, 12cl vin eller 33 cl starköl)

Alkohol från föräldrar/vårdnadshavare

Totalt uppger 10 elever då båda årskurserna är sammanslagna att de fått folköl eller alkohol från systembolaget från *egna föräldrar/vårdnadshavare med lov*.

I enkäten ställs frågan om eleverna under de senaste 12 månaderna har blivit *bjudna på alkohol av sina föräldrar/vårdnadshavare*. Andelen som uppger att de har blivit bjudna på alkohol i årskurs 9 var 27 procent, och andelen i andra året på gymnasiet som har blivit bjudna är 33 procent.

Konsekvenser alkoholbruk

Enkäten innehåller frågor som rör risktagande i samband med alkoholkonsumtion där eleverna får uppge om de under de senaste 12 månaderna råkat ut för en rad händelser i samband med att de druckit alkohol. Nedan redovisas de vanligaste alkoholrelaterade problem som elever i årskurs 9 och år 2 på gymnasiet i Härjedalens kommun uppger i undersökningen år 2019:

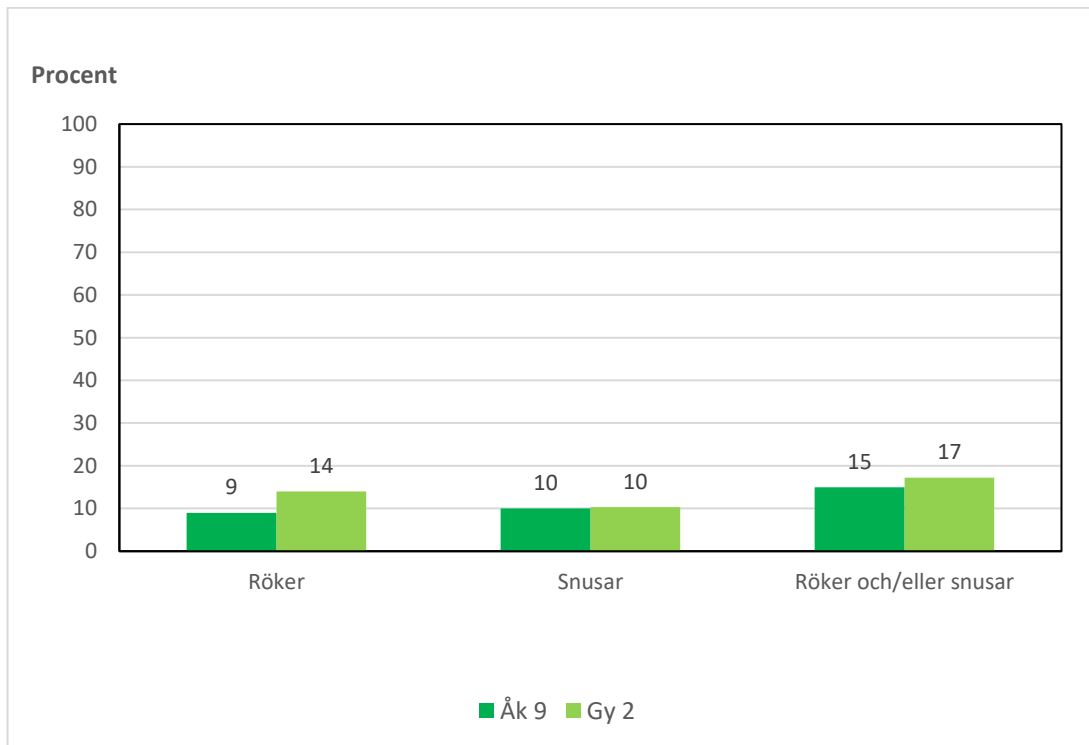
- Förstört saker eller kläder
- Råkat i gräl
- Åkt moped, bil eller annat motorfordon med berusad förare
- Blivit fotad/filmad i en pinsam eller kränkande situation

Länsresultatet visar att det finns signifikanta skillnader mellan flickor och pojkar avseende konsekvenser av alkoholbruk. I årskurs 9 svarade en signifikant större andel flickor att de hade fått sina kläder/saker förstörda, råkat i gräl, åkt moped, bil eller annat motorfordon med berusad förare och blivit fotad i en pinsam eller kränkande situation jämfört med pojkarna i samma årskurs. I år 2 på gymnasiet svarade flickor i större utsträckning än pojkar att de hade tappat pengar/värdesaker samt haft problem med förhållande till vänner. Pojkar i år 2 på gymnasiet svarade i större utsträckning än flickor att de kört moped, bil, eller annat motorfordon i berusat tillstånd samt råkat i slagsmål.

Tobak

Rökning och snusning

I denna undersökning definieras *rökare* som de elever som uppgett att de har rökt under de senaste 12 månaderna och att de fortfarande röker (*innefattar varje dag, nästan varje dag, bara på fest samt bara ibland*). *Snusare* definieras som de elever som har uppgett att de har snusat under de senaste 12 månaderna och att de fortfarande snusar (*innefattar varje dag, nästan varje dag, bara på fest samt bara ibland*).

Figur 7. Andel i procent som uppger att de röker, snusar samt röker och/eller snusar. Uppdelat på årskurs. Härjedalens kommun. 2019.

Andelen som uppger att de *röker* har över tid minskat i länet och så även i Härjedalens kommun. 2019 uppgav 9 procent av eleverna i årskurs 9 och 14 procent av eleverna i år 2 på gymnasiet att de röker. Andelen som uppger att de röker *varje/nästan varje dag* var 5 procent i årskurs 9 och 0 procent i år 2 på gymnasiet.

Jämfört med den senaste mätningen har andelen som uppger att de *snusar* minskat något. 2019 uppgav 10 procent i båda årskurserna att de snusar. Motsvarande andel 2015 var 21 procent i årskurs 9. I år 2 på gymnasiet uppgav en signifikant lägre andel att de snusar jämfört med länet.

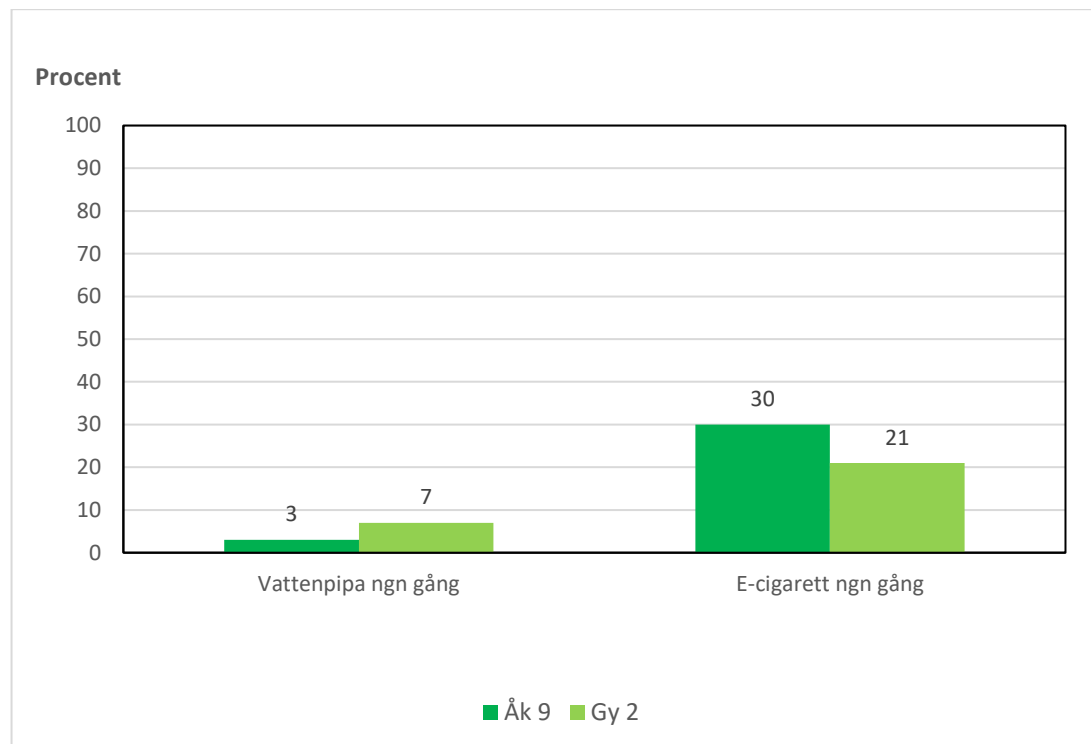
Andelen *tobakskonsumenter* (Röker och eller snusar) var 15 procent i årskurs 9 och 17 procent i år 2 på gymnasiet. Även här syns en minskning bland elever i årskurs 9 då andelen var 25 procent 2015. Denna minskning är dock inte statistiska säkerställda. Jämfört med länet uppgav en signifikant lägre andel i år 2 på gymnasiet i Härjedalens kommun att de var tobakskonsumenter.

Vill sluta med tobak

I enkäten ställs även frågan om eleverna vill sluta med tobak och av de 7 elever som röker i årskurs 9 vill 6 elever sluta röka nu eller i framtiden. I andra året på gymnasiet vill 4 av de 8 elever som röker sluta röka nu eller i framtiden. Bland de 10 elever som snusar i årskurs 9 vill 5 elever sluta nu eller i framtiden. I gymnasiet år 2 vill 3 av 8 sluta nu eller i framtiden.

Vattenpipa och e-cigarett

I figur 8 redovisas andelen i årskurs 9 och år 2 på gymnasiet som *rökt vattenpipa* och *e-cigarett* någon gång⁵. I länet har andelen som rökt *vattenpipa* minskat samtidigt som andelen som uppger att de använt e-cigarett har ökat. I Härjedalens kommun ser trenden ut att vara densamma som i länet. 2019 uppgav 3 procent i årskurs 9 och 7 procent i år 2 på gymnasiet att de rökt vattenpipa någon gång. I årskurs 9 uppgav 30 procent och i år 2 på gymnasiet 21 procent att de använt e-cigarett någon gång. Jämfört både med länet och riket uppgav en signifikant lägre andel elever i år 2 på gymnasiet i Härjedalens kommun att de använt e-cigarett någon gång.

Figur 8. Andel i procent som uppger att de har rökt vattenpipa samt rökt E - cigarett någon gång. Uppdelat på årskurs. Härjedalens kommun. 2019.

Narkotika, läkemedel, dopning och spel om pengar

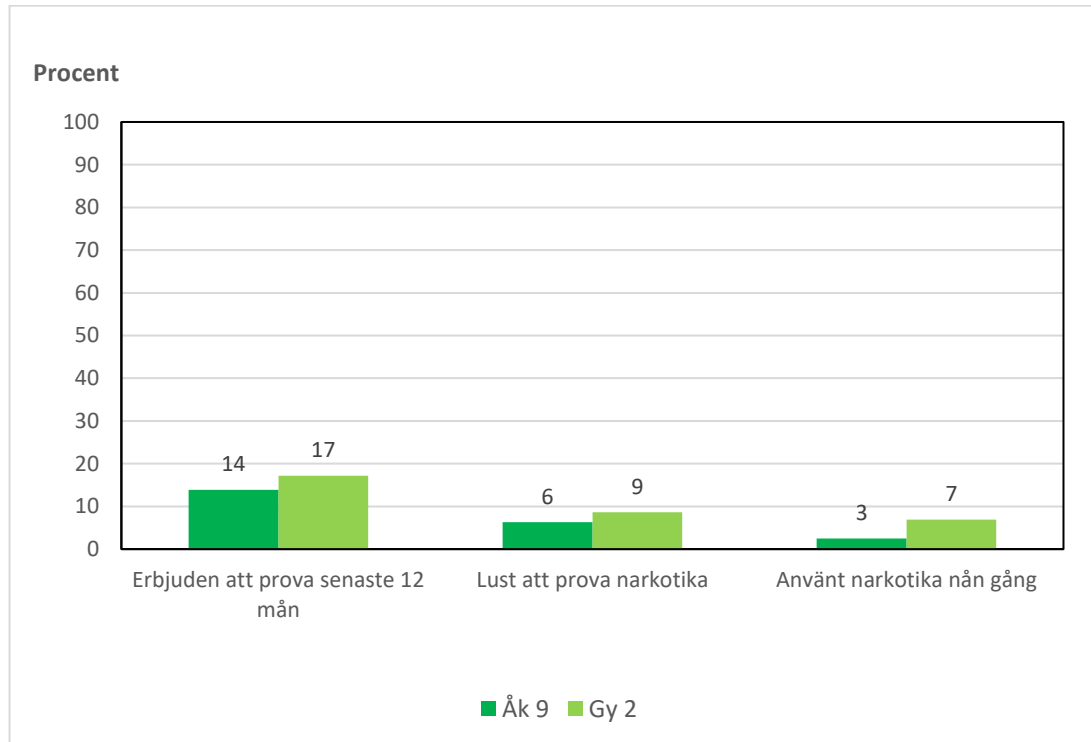
Narkotika

Andelen som uppger att de har *blivit erbjudna att prova eller köpa narkotika* har över tid ökat i länet. I Härjedalens kommun har andelen legat konstant mellan 12–14 procent i årskurs 9. 2019 uppgav 14 procent av eleverna i årskurs 9 och 17 procent bland eleverna i år 2 på gymnasiet att de hade blivit erbjudna att prova eller köpa narkotika de senaste 12 månaderna.

⁵ En e-cigarett (elektronisk cigarett) liknar ofta en vanlig cigarett, men även andra utformningar finns. E-cigaretten innehåller inte tobak utan en vätska med olika smakämnen och kemikalier, däribland vanligen nikotin (Tobaksfakta, 2019)

I båda årskurser uppgav en signifikant lägre andel jämfört med både länet och riket att de blivit erbjudna att prova eller köpa narkotika de senaste 12 månaderna.

6 procent av eleverna i årskurs 9 och 9 procent i år 2 på gymnasiet svarade ja på frågan om de haft *lust att prova narkotika någon gång*. 2019 uppgav 3 procent i årskurs 9 och 7 procent i år 2 på gymnasiet att de använt narkotika någon gång. Jämfört med länet uppgav en signifikant lägre andel i båda årskurserna att de haft lust att prova narkotika.

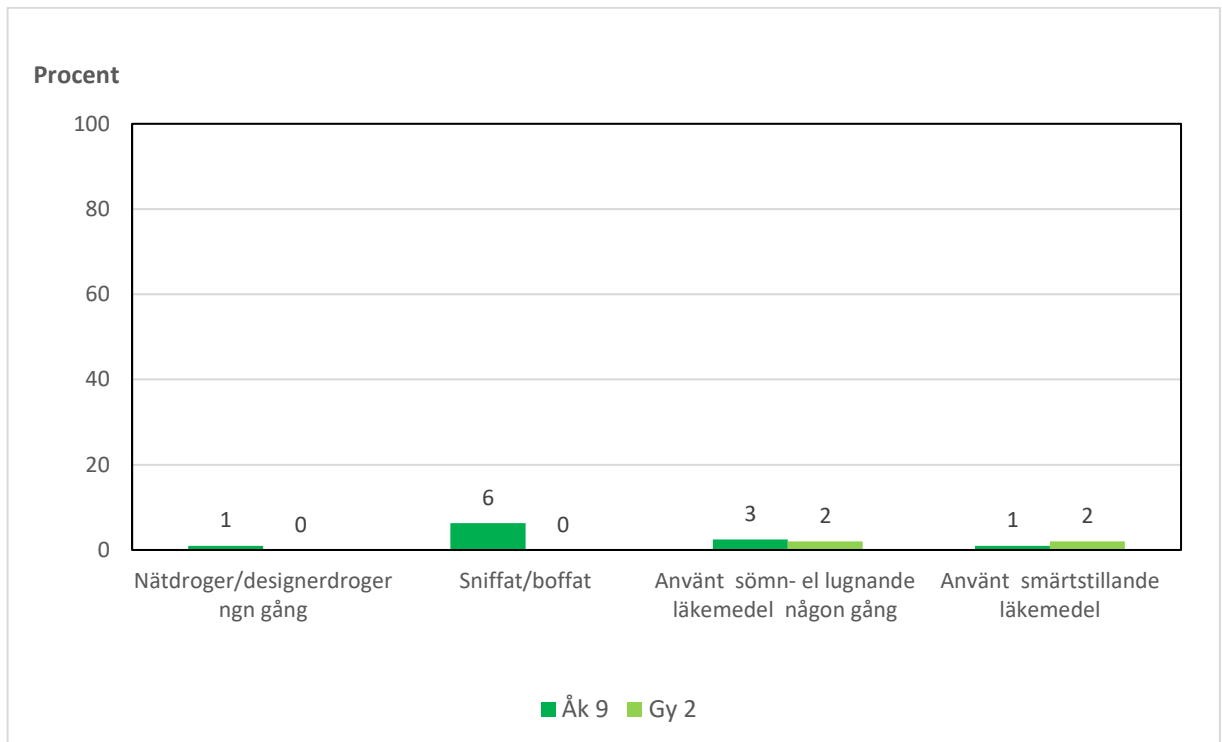
Figur 9. Andel i procent som uppger att de har blivit erbjudna att prova eller köpa narkotika, lust att prova narkotika samt använt narkotika någon gång. Fördelat på årskurs. Härjedalens kommun. 2019.

Narkotikatyp och anskaffning

Bland de elever i länet som någon gång provat narkotika uppger de flesta att de har använt marijuana och/eller hasch. Vanligaste sättet att få tag på narkotika i länet är från kompis eller pojk-/flickvän, följt av från annan, t.ex. langare samt från bekant.

Sniffning/boffning, läkemedel och dopning

I undersökningen ställs även frågor kopplat till om man använt *nättdroger/designerdroger någon gång*, *sniffat boffat någon gång* samt använt olika former av *receptbelagda sömn eller lugnande läkemedel utan recept någon gång* samt *smärtstillande någon gång*. I figuren redovisas dessa andelar fördelat på årskurs.

Figur 10. Andel i procent som uppger att använt nätdroger och designerdroger, sniffning/boffning, receptbelagda sömn eller lugnande läkemedel någon gång. Uppdelat på årskurs. Härjedalens kommun. 2019.

I 2019 års undersökning uppgav 1 procent i årskurs 9 att de använt nätdroger eller designerdroger någon gång. Andelen som uppgav att de hade sniffat/boffat någon gång var 6 procent i årskurs 9.

Andelen som uppgav att de använt receptbelagda *sömn eller lugnande läkemedel utan recept* var 3 procent i årskurs 9 och 2 procent i år 2 på gymnasiet. Vad det gäller andelen som använt smärtstillande någon gång uppgav 1 procent i årskurs 9 och 2 procent i år 2 på gymnasiet att de hade använt smärtstillande läkemedel någon gång.

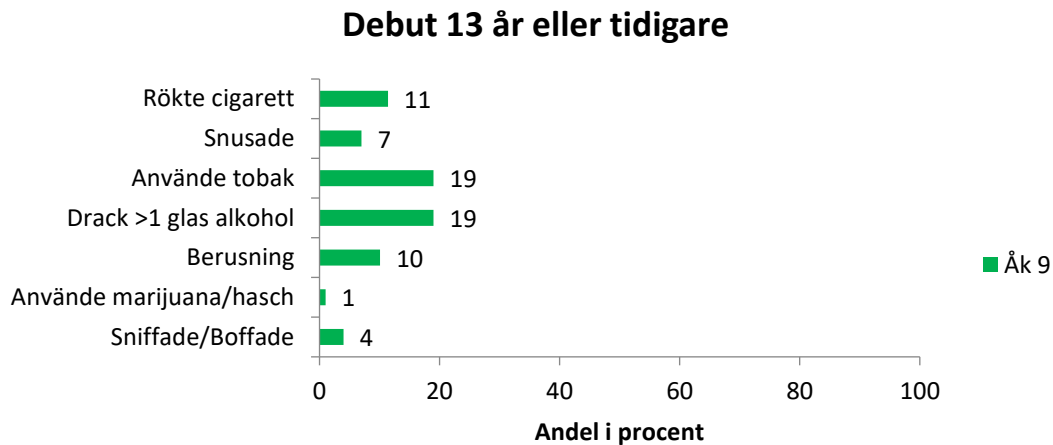
Totalt i länet uppgav 0,4 procent i årskurs 9 och 1,1 procent i år 2 på gymnasiet att de hade använt androgena anabola steroider (AAS) någon gång.

Spel om pengar

I årskurs 9 är andelen elever som har spelat om pengar någon gång 14 procent vilket är en lägre andel jämfört med 2015. I år 2 på gymnasiet uppgav 21 procent att de spelat om pengar någon gång.

Debutålder och tillgänglighet

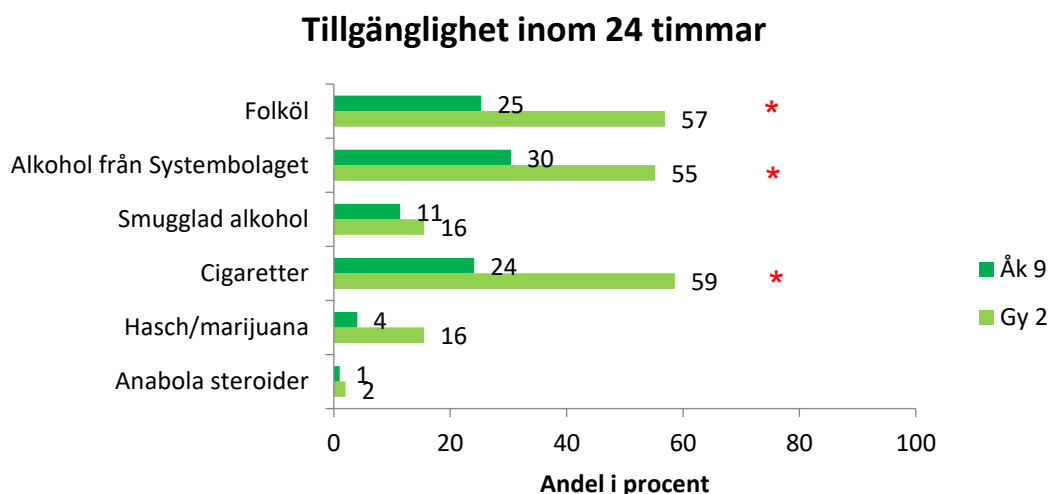
Andelen elever som uppger att de *debuterat* med olika droger vid 13 års ålder eller yngre redovisas i figur 11.

Figur 11. Andel i procent som uppger att de debuterar vid 13 år eller yngre. Årskurs 9. Härjedalens kommun. 2019.

Vad det gäller tidig debut syns inga signifikanta skillnader jämfört med 2015. Störst andel uppgav att de hade använt tobak, och druckit minst ett glas alkohol när de var 13 år eller yngre. Lägst var andelen att använda marijuana eller hasch innan 14 års ålder och sniffat/boffat.

I figur 12 på nästa sida redovisas andelen elever i årskurs 9 som uppger att de kan få tag på olika typer av droger inom 24 timmar.

Figur 12. Andel som uppger att de kan få tag på olika typer av droger inom 24 timmar. Årskurs 9 och år 2 på gymnasiet. Härjedalens kommun. 2019.

Jämfört med 2015 uppger en lägre andel att de kan få tag på folköl inom 24 timmar. Det är även en mindre andel som uppger att de kan få tag på cigaretter inom 24 timmar. Dessa skillnader är dock inte statistiskt säkerställda. I årskurs 9 uppgav en signifikant lägre andel jämfört med riket att de kan få tag på smugglad alkohol. Dessutom uppgav en signifikant lägre andel i årskurs 9 jämfört med både länet och riket att de kunde få tag på cigaretter inom 24 timmar. I år 2 på gymnasiet uppgav en signifikant lägre andel jämfört med riket att de kunde få tag på smugglad alkohol och hasch/marijuana inom 24 timmar.

Vad det gäller andelen som uppger att de kan få tag på alkohol från systembolaget och smugglad alkohol inom 24 timmar ligger dessa andelar kvar på samma nivåer som 2015.

Riskuppfattning och attityder

Elevernas riskuppfattning

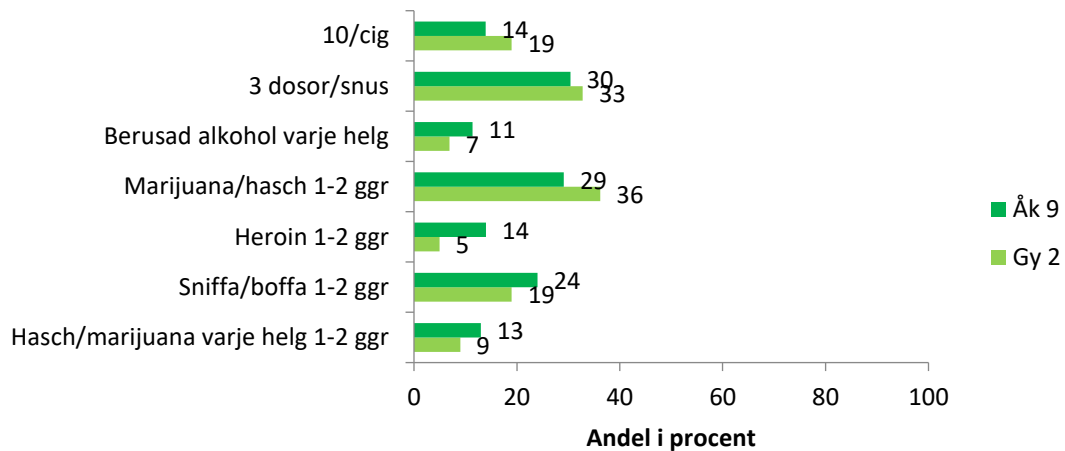
I enkäten ställs frågor om elevernas riskuppfattning där de får ange hur stor risk de tror att det är att människor skadar sig själva, fysiskt eller på annat sätt, om de:

- *röker 10 cigaretter eller mer per dag*
- *snusar 3 dosor (ca 75 prillor) per vecka*
- *berusar sig på alkohol varje helg*
- *provar marijuana eller hasch 1-2 gånger*
- *använder marijuana eller hasch varje helg*
- *provar heroin 1-2 gånger*
- *provar att sniffa/boffa 1-2 gånger*

I texten som följer används begreppet låg risk, vilket innefattar de elever som har uppgett svarsalternativen ingen risk eller liten risk. Eleverna kunde även ange svarsalternativen måttlig risk och stor risk, men dessa redovisas ej här.

I figur 13 redovisas andelen elever som har uppgett låg risk gällande de beteenden som listats ovan.

Skattar låg risk för skador

Figur 13. Andel i procent av de elever som skattar låg risk att människor skadar sig själva, fysiskt eller på annat sätt genom att använda de olika drogerna. Årskurs 9 och år 2 på gymnasiet. Härjedalens kommun.

Jämfört med mätningen 2015 ligger samtliga andelar kvar på samma nivåer som 2015. Lägst skattar eleverna i årskurs 9 risken att prova hasch/marijuana 1–2 gånger och snusa 3 dosor per vecka. I årskurs 9 uppgav en signifikant lägre andel låg risk att prova heroin jämfört med riket. I år 2 på gymnasiet uppgav en signifikant lägre andel låg risk att prova marijuana/hasch varje helg. Jämfört med riket uppgav en signifikant lägre andel i båda årskurserna låg risk att testa marijuana/hasch 1–2 gånger.

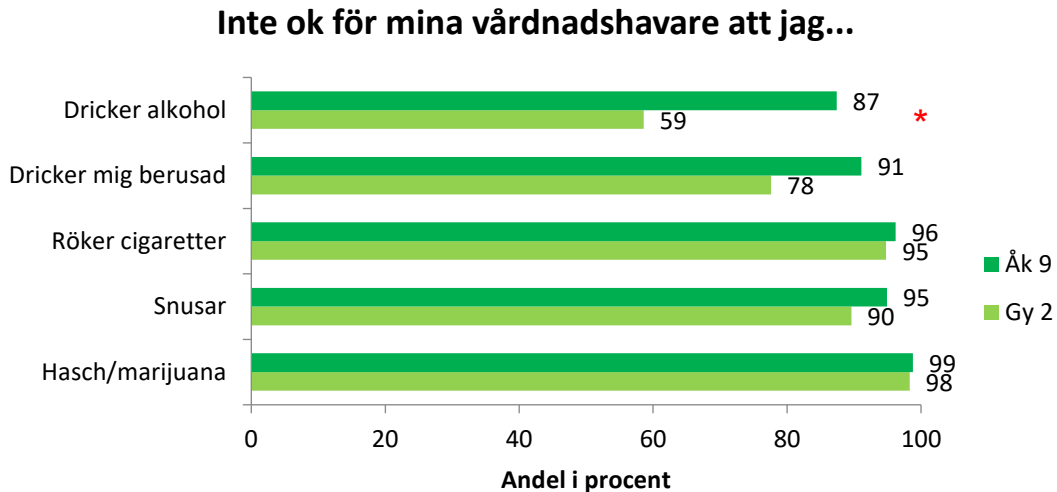
Elevernas uppfattning om föräldrars/vårdnadshavares attityder

I enkäten ingår ett avsnitt där eleverna får ta ställning till hur väl följande påståenden stämmer in på deras föräldrars/vårdnadshavares attityd. För mina föräldrar är det okej om jag:

- *dricker alkohol*
- *röker hasch/marijuana*
- *röker cigaretter*
- *snusar*
- *dricker mig berusad*

I texten som följer används begreppet stämmer dåligt, vilket innefattar de elever som har uppgett svarsalternativen stämmer mycket dåligt och stämmer ganska dåligt. Eleverna kunde även ange svarsalternativen stämmer mycket bra eller stämmer ganska bra, men dessa redovisas ej här.

I figur 14 redovisas andelen elever som har uppgett stämmer dåligt på påståendena som listats ovan.

Figur 14. Andel i procent av elever som uppger att påståendena om föräldrars/vårdnadshavares attityd stämmer dåligt. Årskurs 9 och år 2 på gymnasiet. Härjedalens kommun. 2019.

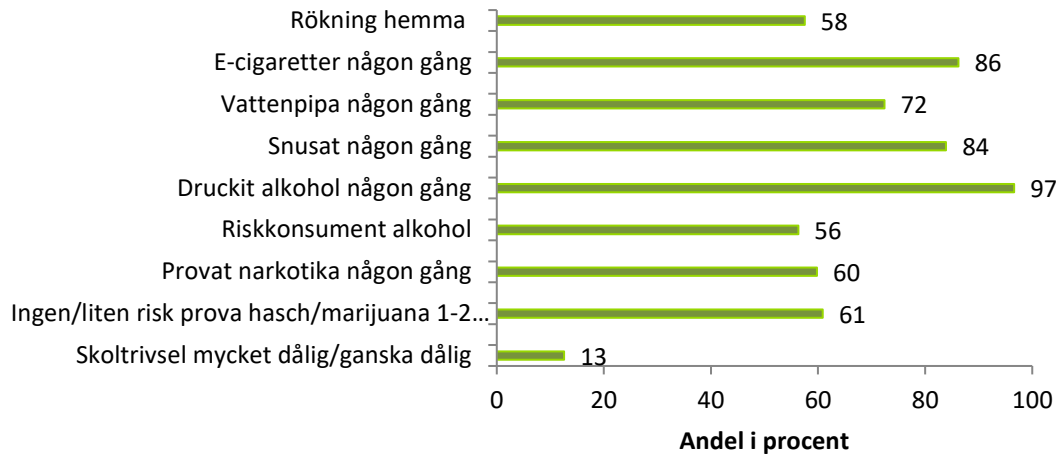
Mest restriktiv inställning hos sina föräldrar/vårdnadshavare uppger eleverna för påståendet om det är okej att jag röker hasch/marijuana och röker cigaretter. Minst restriktiv är föräldrar/vårdnadshavare vad det gäller alkohol och dricka sig berusad.

Samband och riskfaktorer – i länet

I detta stycke visas samband mellan riskfaktorer och riskkonsumtion. Enligt folkhälsomyndigheten visar data på att det finns tydliga samband mellan riskbruk av alkohol, cannabisanvändning, tobaksbruk och riskabla spelvanor. Detta är också samband som belyses i länsrapporten av skolelevers drogvanor 2015. Dessa samband tyder på att det ofta också är samma grupper som har flera olika beroendeframkallande levnadsvanor, vilket bör beaktas när förebyggande och hälsofrämjande arbete planeras. I följande avsnitt presenteras ett antal riskfaktorer som kan antas vara gemensamma för flera av de beroendeskapande levnadsvanorna. Viktigt att framhålla är att dessa inte är orsakssamband, vilket betyder att det inte går att säga vilken av faktorerna som orsakar vilken, utan endast att det finns ett samband dem emellan. De riskfaktorer som redovisas är frekvent rökning, tidig alkoholdebut, narkotikaerfarenhet, skolk samt föräldrar/vårdnadshavares bjudvanor och ungdomars relation till sin familj.

I figur 15 presenteras den grupp elever, i båda årskurserna sammanslagna, som uppger att de röker varje dag/nästan varje dag (87 elever). Denna grupp utmärker sig mot övriga elever med en högre förekomst på en rad faktorer i undersökningen.

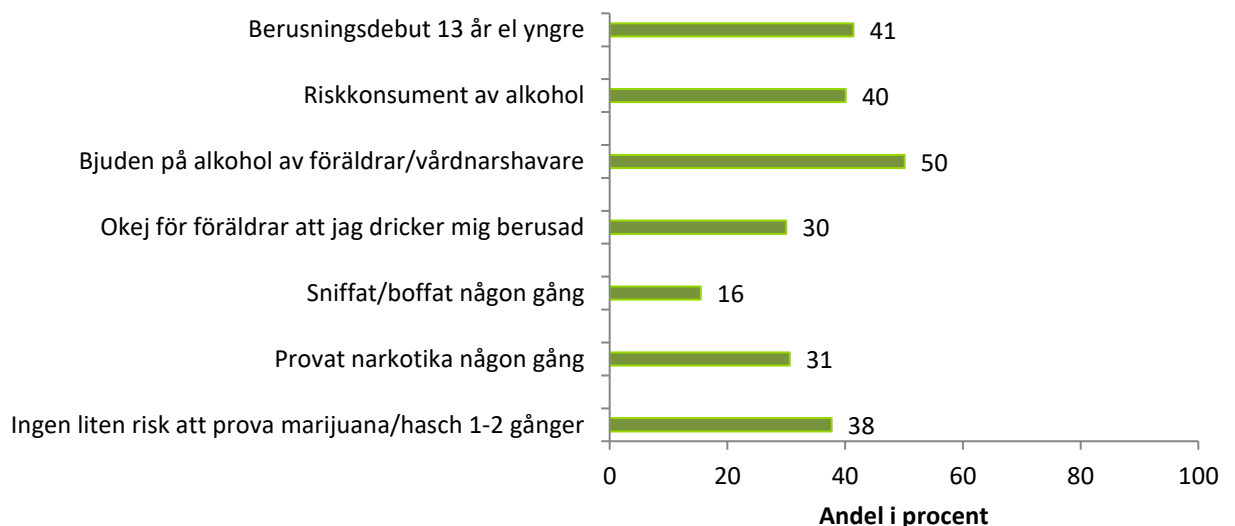
Andel elever som röker varje/nästan varje dag

Figur 15. Samband mellan de elever som röker frekvent och andra faktorer i undersökningen (n=87 elever). Jämtlands län. 2019.

Bland de elever som har svarat att de någon gång har druckit alkohol finns ett flertal skillnader mellan de elever som uppger att de har debuterat med minst ett glas alkohol vid 13 års ålder och de elever som debuterat senare. I figur 16 redovisas andelar för elever med *tidig alkoholdebut* (297 elever i båda årskurserna).

Elever med tidig alkoholdebut - 13 år eller yngre

Figur 16. Samband mellan tidig alkoholdebut och andra faktorer i undersökningen (n=297 elever). Jämtlands län. 2019.

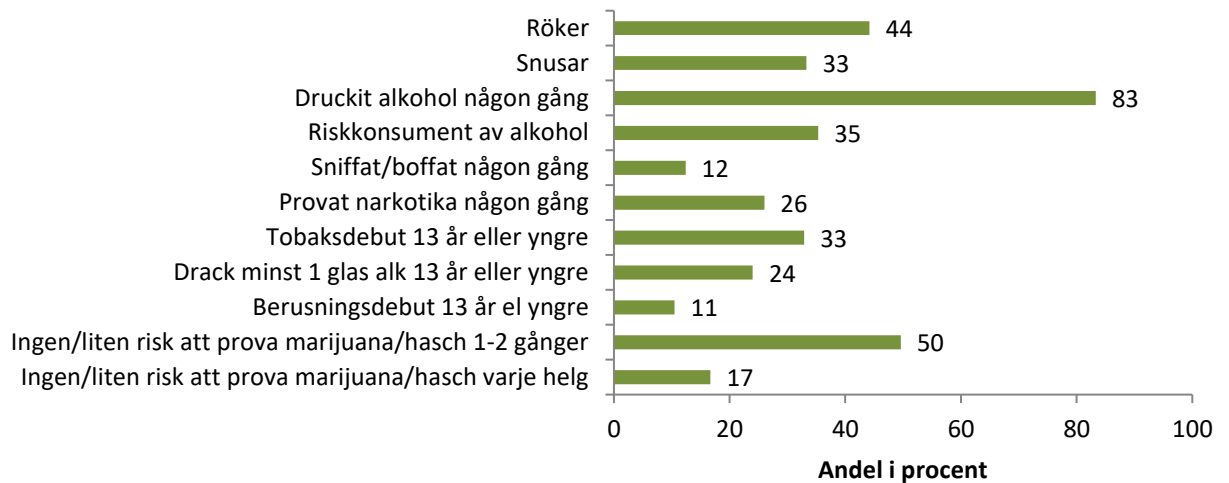
Gruppen elever, i båda årskurserna, som uppger att de någon gång har provat narkotika utmärker sig också genom högre förekomst än övriga elever på en rad faktorer i undersökningen. I figur 17 presenteras andelar för de elever som har *provat narkotika någon gång* (217 elever).

Figur 17. Samband mellan narkotikaerfarenhet och andra faktorer i undersökningen (n=217 elever). Jämtlands län. 2019.

Andelen elever som skolkar minst 1 gång per månad har ökat jämfört med föregående mätning. Det är en grupp som uppger en hög andel vad gäller olika riskbeteenden jämfört med övriga elever. I figur 31 presenteras andelar för de elever, i båda årskurserna, som *skolkar minst 1 gång per månad* (258 elever).

Elever som skolkar minst 1 gång/månad

Figur 18. Samband mellan skolk och andra faktorer i undersökningen (n=258 elever). Jämtlands län. 2019.

Relationer till sin familj/vårdnadshavare

Föräldrarnas/vårdnadshavare sätt att vara har en stor inverkan på tonåringar. Goda föräldrelationer och tydliga gränser i familjen har stora effekter på riskbruk. I detta avsnitt har sambandsanalyser genomförts utifrån frågorna:

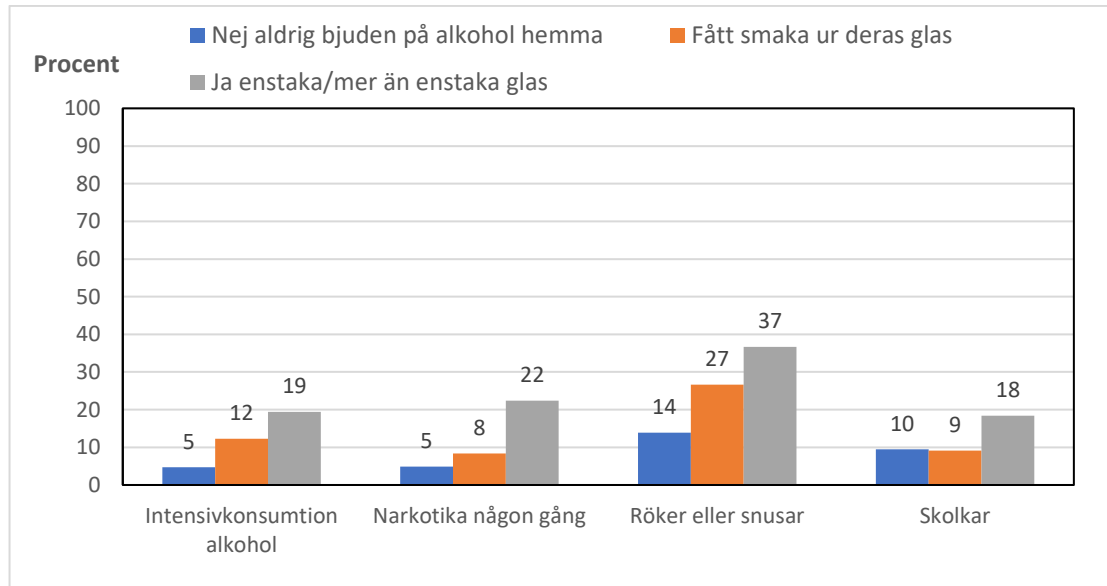
- *Blivit bjuden på alkohol hemma*
- *Hur nöjd är du vanligtvis med ditt förhållande till din familj*
- *Vet dina föräldrar/vårdnadshavare vilka kompisar du umgås med*
- *Vet dina föräldrar/vårdnadshavare var du är på fredag- och lördagskvällarna.*

Dessa faktorer har sedan korskörts mot intensivkonsumtion alkohol, narkotika någon gång, röker eller snusar och skolk minst en gång i månaden. I Figur 19–21 redovisas resultaten av dessa analyser.

Figur 19 har bjuden på alkohol korskörts mot *intensivkonsumtion av alkohol, narkotika någon gång, tobakskonsumtion och skolk minst en gång i månaden*. I frågan finns fyra svarsalternativ *nej aldrig blivit bjuden, fått smaka ur deras glas, ja enstaka glas* och *ja mer än några enstaka glas*. I figuren nedan har svarsalternativen *ja enstaka glas* och *ja mer än några enstaka glas* slagits ihop då andelen var för sig har varit för små för att ge ett gott underlag.

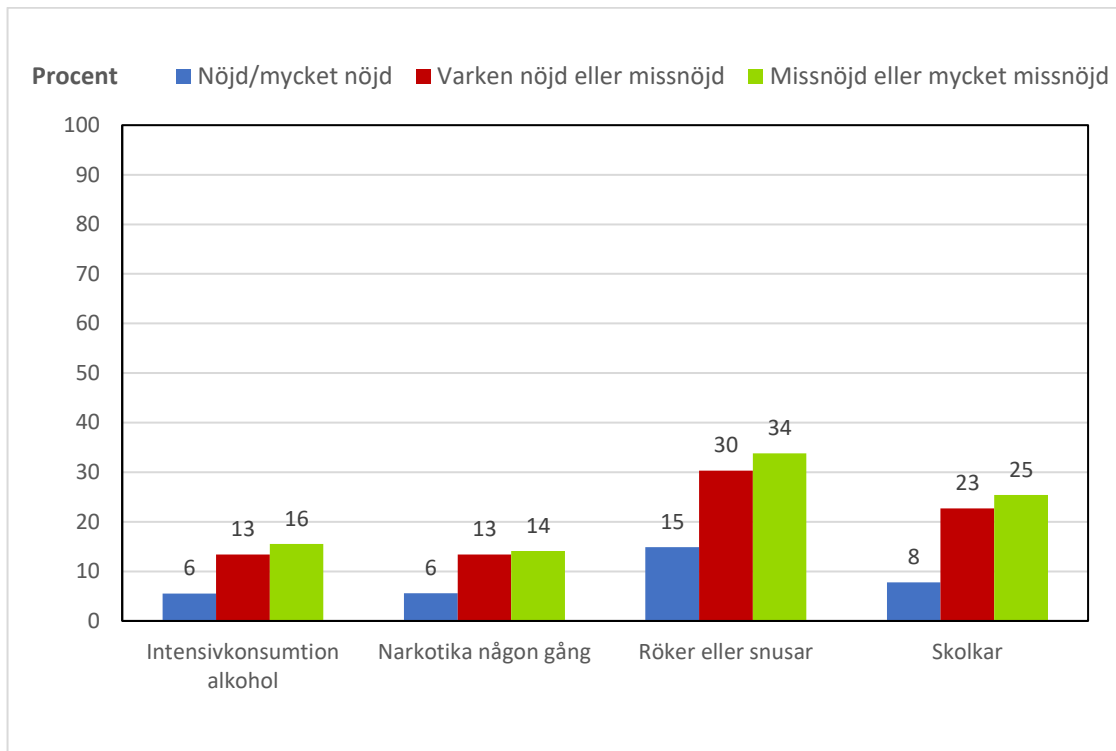
Som framkommer i figuren nedan finns en stark koppling mellan att bli bjuden på alkohol och olika riskfaktorer. Sambanden tycks vara linjärt då minst andel som rapporterar riskbruk var andelen som aldrig blivit bjuden på alkohol i hemmet. Störst andel var det bland de som har fått smaka enstaka glas eller mer i hemmet. Andelen är fyra gånger så stor när det gäller intensivkonsumtion av alkohol och andelen som röker eller snusar. Fyra gånger så stor när

det gäller andelen som testat narkotika någon gång och nästan dubbelt så stor när det gäller andelen som skolkar minst en gång i månaden.

Figur 19. Skillnader i alkoholkonsumtion mellan de elever som uppger att de blivit bjudna på alkohol av föräldrar/vårdnadshavare senaste 12 månaderna och de elever som inte har blivit bjudna. Jämtlands län. 2019.

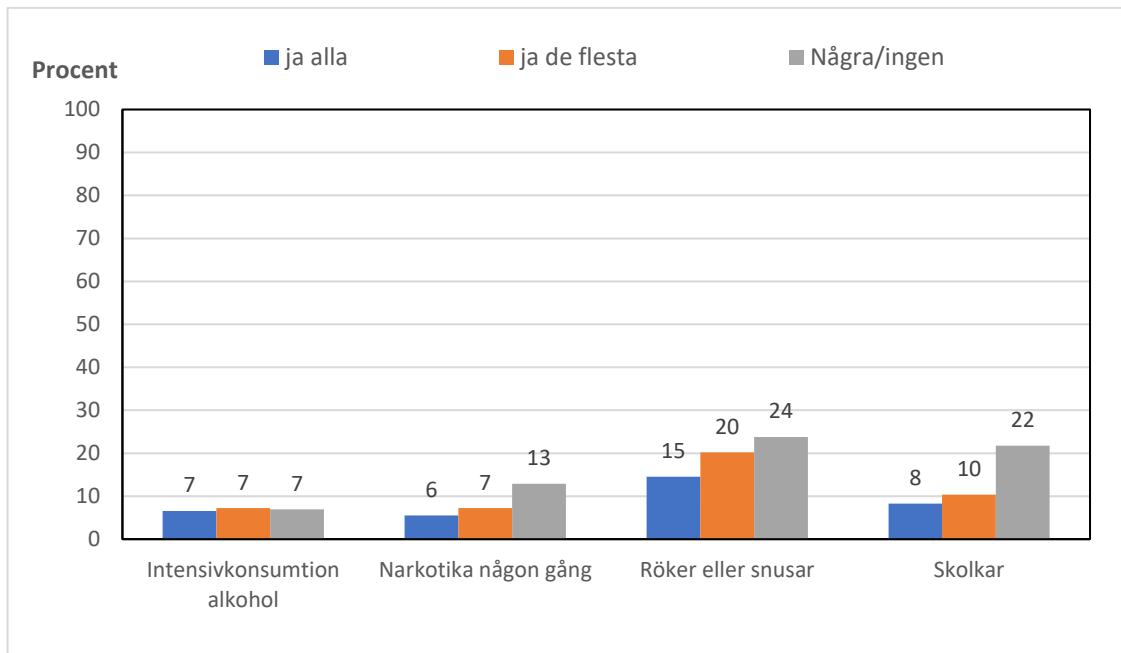
I figur 20 har elevernas familjerelation korskört mot *intensivkonsumtion av alkohol, narkotika någon gång, tobakskonsumtion* och *skolk minst en gång i månaden*. Som framgår var det en lägre procentuell andel som var nöjd med sin familjerelation som riskkonsumerat. I gruppen som uppgav att de var missnöjd med sitt förhållande till sin familj var andelen som intensivkonsumerar alkohol och använt narkotika någon gång dubbelt så stor jämfört med elever som är nöjd med sin familjerelation. När det gäller andelen som skolkar minst en gång i månaden var det tre gånger så många och tobakskonsumtion dubbelt så många som var missnöjd med sin relation till sin familj jämfört med de elever som är nöjda.

Figur 20. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som är nöjda respektive missnöjda med förhållandet till sin familj. Jämtlands län. 2019.

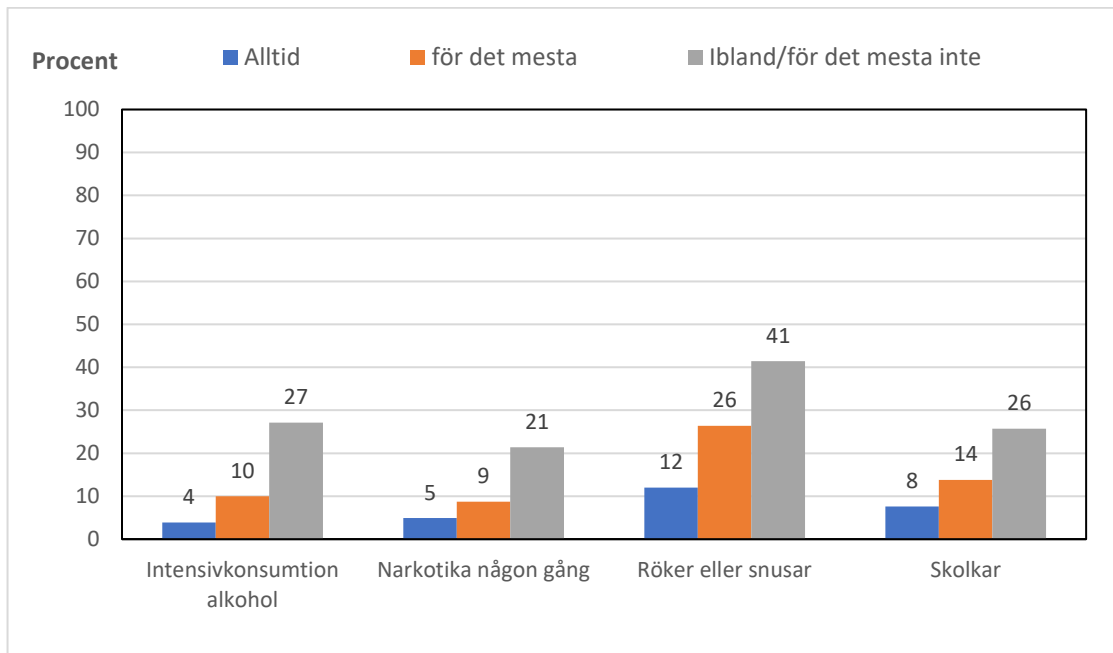
I figur 21 har frågan *vet dina föräldrar/vårdnadshavare vilka kompisar du umgås med* korskörts mot *intensivkonsumtion alkohol, narkotika någon gång, röker eller snusar och skolk*. I frågan finns fyra svarsalternativ *ja alla, ja de flesta, ja några* och *nej ingen*. I figuren på nästa sida har svarsalternativen *ja några* och *nej ingen* slagits ihop.

Som framgår är det ingen större skillnad mellan andelen som uppger att deras föräldrar känner till alla kompisar och andelen där föräldrar känner till några/ingen avseende intensivkonsumtion av alkohol. Som framgår i figuren på nästa sida uppger en lägre andel vars föräldrar känner till alla/nästan alla kompisar att de har använt narkotika, röker eller snusar samt skolkar 1–2 gånger.

Figur 21. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som har föräldrar som vet respektive inte vet vilka kompisar ens ungdom umgås med. Årskurs 9 Jämtlands län. 2019.

Eleverna får även svara på frågan *vet dina föräldrar/vårdnadshavare var du är på fredags- lördagskvällarna*. I frågan finns fyra svarsalternativ *alltid, för det mesta, ibland* och *för det mesta inte*. I figuren nedan har svarsalternativen *ibland* och *för det mesta inte* slagit ihop. Likt föregående figurer i avsnittet har sambandsanalyser gjorts gentemot riskfaktorerna *intensivkonsumtion av alkohol, narkotika någon gång, röker eller snusar* och *skolkar*. Som framgår sticker andelen som uppger att deras föräldrar vet vart de är *ibland/för det mesta inte* ut negativt gällande alla riskfaktorer.

Figur 22. Andelen elever som uppger olika riskbeteenden bland dem som föräldrar som vet var deras ungdom befinner sig på fredagskvällarna. Årskurs 9. Jämtlands län. 2019.

Diskussion

Rapporten baseras på resultat från enkätundersökningen Skolelevers drogvanor 2019 och redovisar ett nuläge samt utveckling över tid av drogvanor i årskurs 9 och år 2 på gymnasiet i Härjedalen kommun. Totalt bearbetades 79 enkäter i årskurs 9 och 58 enkäter i år 2 på gymnasiet. Syftet med rapporten är att ge underlag för prioriteringar och beslut gällande förebyggande åtgärder inom ANDT-området samt ett underlag för uppföljning i det förebyggande och främjande arbete som bedrivs.

Resultatet visar att Härjedalen ligger lågt inom ett flertal områden. Både vad det gäller andelen alkoholkonsumenter och andelen som röker har det minskat över tid och tillhör de kommuner som ligger lägst i länet. En signifikant lägre andel jämfört med länet uppger att de har blivit erbjudna narkotika, haft lust att prova narkotika och som är tobakskonsumenter.

Tobaksförebyggande insatser

Resultatet i denna kommunrapport visar att Härjedalens kommun ligger lågt inom en rad olika indikatorer inom tobaksområdet. En signifikant lägre andel i år 2 på gymnasiet uppger att de snusar, brukar tobak och e-cigarett jämfört med både länet och riket. I årskurs 9 uppger en signifikant lägre andel att de kan få tag på cigaretter inom 24 timmar jämfört med både länet och riket.

Samtidigt som en del förbättringar har gjorts är det fortsatt viktigt att arbeta vidare med följande områden:

Minskad alkoholkonsumtion och aktivt arbete med föräldrars bjudvanor

Som framkommer i resultatet har andelen alkoholkonsumenter över tid minskat. Något som däremot inte följer samma utveckling är föräldrarnas bjudvanor där andelen som har blivit bjudna tillhör de högsta i länet. Var fjärde elev i årskurs 9 och var tredje elev i år 2 på gymnasiet uppger att de har blivit bjudna. Detta bör betonas då det i länsresultatet finns ett samband mellan att ha blivit bjuden på alkohol av föräldrar/vårdnadshavare, en högre alkoholkonsumtion och tidigare debut av alkohol. Det är därför viktigt att arbeta gentemot föräldrarnas och deras attityder. Sammantaget talar detta för fortsatta informations- och stödinsatser till föräldrar/vårdnadshavare.

Psykiskt välbefinnande

Resultatet i rapporten visar att tre av fem är nöjda med sin hälsa och sig själv. Likt på länsnivå finns en skillnad mellan flickor och pojkar, där flickor i lägre utsträckning uppger att de är nöjda med sig själv och sin hälsa. Resultatet följer länsresultatet där en nedåtgående trend syns bland flickorna jämfört med 2015.

Forskning inom området visar att det finns en stark koppling mellan psykisk ohälsa och användande av alkohol, tobak och narkotika. I Thor och Guttormsson (2018) fokusrapport

undersöks kopplingen mellan psykosomatiska besvär och användande av alkohol, narkotika och tobak (ANT). Eleverna fick svara på frågor av karaktären om man känt sig nedstämd, deppig eller nere, haft ont i magen, haft huvudvärk, sovit dåligt på natten och känt sig stressad. Dessa frågor räknades sedan om till ett index som korskördes gentemot ANT frågor. Resultatet visade att elever med ett högre poäng inom psykosomatiska besvär hade en större ANT erfarenhet. Studien visade även att ungdomar med större andel rapporterade psykosomatiska besvär i större utsträckning skolkade, trivdes sämre, varit mer missnöjd med sig själv, sin hälsa, samt sin familjs ekonomiska situation. Det är därför av stor vikt att jobba med det psykiska välmåendet.

Avslutande ord

Sammanfattningsvis visar resultatet att droger finns tillgängliga och används bland skolelever i Härjedalens kommun. Resultatet visar även att det finns skillnader i användandet av droger över tid där en minskning har skett vad det gäller andelen som röker. Resultatet på länsnivå visar även att det finns skillnader i användande av olika droger mellan flickor och pojkar. Annan forskning som har studerat socioekonomiska faktorer och dess relation till droger ger ingen entydig bild (Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, 2014). I årskurs 9 fann man inga socioekonomiska skillnader utifrån någon av indikatorerna alkohol, tobak eller narkotika. Däremot framkom att andelen alkoholkonsumenter på skolnivå tenderade att vara lägre i skolor med en högre andel elever med utländsk bakgrund och högre i skolor med högre genomsnittliga meritpoäng. För gymnasiet år 2 uppgav en lägre andel elever med högutbildade föräldrar genomsnittlig alkoholkonsumtion, intensivkonsumtion av alkohol, förekomst av alkoholrelaterade problem och daglig rökning (ibid).

I en fokusrapport av Guttmorsson (2018) var syftet att visa hur ungdomars användning av ANT varierar mellan Sveriges län och hur den utvecklas över tid. Denna rapport visar att det skiljer sig i ANT användning bland Sveriges län där ANT-erfarenheten var lägst i Jönköpings län och högst i Jämtlands län och Gotlands län. Över tid tycks skillnaderna ha bestått och där Jämtlands län har legat högre än länsgenomsnittet sedan mätningarna påbörjades. En slutsats som lyfts i rapporten är ur ett preventionsperspektiv skulle vara intressant att försöka identifiera de län som utvecklats mer gynnsamt än andra och se om det går att hitta egenskaper som är typiska för dessa län, som i sin tur skulle kunna förstärkas i län där utvecklingen har varit mindre gynnsam.

2015 genomförde Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU) en utvärdering av metoder för att förebygga missbruk av alkohol, droger och spel om pengar hos barn och unga. I deras slutsatser lyfts bland annat så kallade multimodala projekt, det vill säga projekt där olika aktörer i lokalsamhället samverkar med ett gemensamt mål kan minska alkoholkonsumtionen för unga. Detta med förutsättning att insatserna implementeras väl. Beredningen betonar även att kunskapsluckor inom området behöver fyllas och att forskning med fler utvärderande studier behöver genomföras vilket tyder på att det drogförebyggande insatser som genomförs i länet bör vara ett prioriterat område framöver. Slutligen är det viktigt med ett helhetsperspektiv kring barn och unga i det drogförebyggande arbetet.

Islandsmodellen lyfts som en effektiv metod där riskfaktorer för droganvändning motverkas genom ett brett spektrum av aktörer och insatser (Sigfusdottir, Thorlindson, Kristjansson, Roe, & Allegrante, 2008).

Referenser

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning. (2014) Skolelevers drogvanor 2019. CAN rapport nr 146. Stockholm

Gripe S (2013). Så görs CAN:s skolundersökning. CAN rapport nr 135. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Guttormsson U & Zetterqvist M (2019). Det går uppåt i åldrarna – Substansdebut bland skolungdomar 1999–2019. Fokusrapport 5. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Sigfusdottir, I. D., Thorlindson, T., Kristjansson, A. L., Roe, K. M., & Allegrante, J. P. (2008). Substance use prevention in adolescents: the Icelandic Model. Health Promotion International. Vol. 24. No. 1.

Statens beredning för medicinsk och social utvärdering. (2015). Att förebygga missbruk av alkohol, droger och spel hos barn och unga. Rapport 243. Hämtat från www.sbu.se/243

Thor S & Guttormsson U (2018) När huvudet bultar och magen värker – ungas psykosomatiska besvär och erfarenheter av alkohol, narkotika samt tobak. Fokusrapport 1. Stockholm : Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Tobaksfakta. (den 11-09 2020). Hämtat från: https://tobaksfakta.se/wp-content/uploads/2019/01/TF-Faktablad_Hemsidan_E-cig.pdf

Bilaga 1

Analys, tolkning och begränsningar

Rapporten redovisar resultatet för elever i årskurs 9 och år 2 på gymnasiet som har Härjedalens kommun som skolkommun, vilket innebär att resultaten även baseras på svar från elever som är folkbokförda i annan kommun men som går i skola i Härjedalens kommun. Detta innebär också att elever som är folkbokförda i Härjedalens kommun, men som går i skola på annan ort redovisas i respektive skolkommuns rapport samt i länsrapporten.

Huvudsakligen presenteras resultatet från undersökningen år 2019, men även jämförelser med undersökningen år 2015 förekommer. Det krävs dock stora förändringar över tid för att en eventuell skillnad ska vara statistiskt säkerställd, då elevantalet är litet. Resultatet presenteras beräknat på totala elevantalet i årskurs 9, då eleverna är för få för att särredovisas utifrån kön. Jämförelser med länet förekommer i denna rapport och redovisas där kommunens resultat avviker från länet och riket. De skillnader som är statistiskt säkerställda (signifikanta) markeras med en asterisk (*).

I de flesta figurer redovisas andelar i procent beräknade på totalmaterialet, det vill säga samtliga elever i respektive grupp. I dessa fall redovisas inga bastal för procentberäkningarna, utan antalet elever framgår i tabell A. I vissa fall avser procentberäkningarna ytterst få individer och dessa figurer/tabeller ska tolkas med försiktighet då varje individ utgör en stor andel och därmed får stort genomslag. I rapporterna ska andelar under 50 individer betraktas med stor osäkerhet då varje individ påverkar resultatet i stor utsträckning.

Redovisningen avser samtliga elever som skulle ha besvarat respektive fråga. Detta innebär att andelen som hoppat över en fråga, *ej svar*, också ingår i totalen. Alla data redovisas avrundade till hela procenttal och på grund av detta kan det förekomma att de sammanslagna andelarna över- eller understiger 100 procent.

Då enkäten innehåller känsliga frågor finns det risk för att eleverna medvetet eller omedvetet underrapporterar sin konsumtion av olika droger. Även överrapportering kan förekomma och en möjlig orsak till detta kan vara leklust och att man vill imponera på kamrater. CAN genomför dock kontroller av datamaterialet för att hitta uppenbart undermåligt eller oseriöst ifyllda enkäter.